

İmkânsız Değil, Üstelik Gerekli: Küresel Savaş Çağında İyimserlik

HOU HANRU

1

Küresel savaş çağında yaşıyoruz. Bu sözde ümit verici binyılın başından bu yana küresel çapta, her yerde savaşlar patlak veriyor. 11 Eylül, Afganistan'ın ABD önderliğinde 'fethi', Irak'ta devam eden savaş, İsrail ile Filistin arasında bitmek bilmeyen çatışmalar, Darfur krizi, Çeçenistan'ın Rus tahakkümüne direnişi —en çarpıcı örneklerden sadece birkaçını saymak gerekirse— tarafların çeşitli jeopolitik, ekonomik, kültürel, etnik ve dini çıkarları uğruna gerçekleştirilen, karmaşık ve çelişkili çatışma ve mücadelelerden kaynaklanan, daha önce benzeri görülmemiş bir küresel savaş haline tanıklık ediyorlar. Bu durumu, son tahlilde, Antonio Negri ve Michael Hardt'ın *İmparatorluk* adlı kitaplarında belirttikleri, İmparatorluk tarafından dayatılan 'sonsuz bir istisna hali' olarak anlamak mümkün; bu da ABD önderliğindeki süper güçlerin silah gücüyle, liberal kapitalist ekonomik sistem ve ilgili değerlerin egemenliğinde yeni bir dünya düzeni dayatmak istemesinin bir sonucu.

Ancak resmin bütününe yakından bakınca, savaş, çatışma ve çarpışmaların büyük bölümünün temelde gelişmekte olan ülkelerde gerçekleştiği fark ediliyor. İmparatorluk'un merkezinin kendi çıkarına uygun şekilde tasarladığı bu dünya düzenini dayatmak için dünyanın geri kalanına acımasızca şiddet ihraç ettiğine şüphe yok; bu, devam etmekte olan bir sömürgecilik biçimi. Öte yandan bu durumu, eski Doğu Bloku'nun Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra kendini yeniden icat ederken yaşadığı acı gibi, sömürgecilikten çıkma ve bağımsızlık aşamasından modernleşme ve küreselleşme aşamasına yapılan zorlu geçişte gelişmekte olan dünyanın karşı karşıya kaldığı sıkıntının ortaya çıkışı olarak da anlamak gerekiyor. Bu ülkelerin birçoğu da hızla, gelişmekte olan dünya tarafına 'dönmeye' ikna ediliyor.

Özetlemek gerekirse, bu durum belirli bir ütopyanın, Batılı olmayan dünyada modernleşme projesinin çöküşüne işaret ediyor ve Vijay Prashad'ın *The Darker Nations/Daha Karanlık Uluslar*'ına göre, bu, 'Üçüncü Dünya'ya yapılan bir suikast ve bu dünyanın çöküşü. Prashad'ın belirttiği üzere Üçüncü Dünya, Batılı olmayan dünyanın uzun ve karanlık sömürge yıllarından sonra bağımsızlaşma, küresel haritada kendi ulus devletlerini ve kendini tanıma, bağımsızlık ve eşitlik ilkeleri temelinde icat etme projesiydi. Modernleşme tam da bu hedefe giden yoldu. Modernlik —aydınlanmanın, ilerlemenin, hümanizmin, laikliğin, demokrasinin, sosyalizmin, ulusalcılığın vs evrenselliği— bu yeni doğan ulusların benimsediği ideoloji olarak kendi özel jeopolitik ve tarihsel koşullarına uyacak şekilde yeniden icat edilir. Gelişmekte olan ülkeler arasında Bağlantısızlar Hareketi, BM gibi ittifakların farklı biçimlerinde cisimleşen uluslararası dayanışma, projenin başarısına giden yolda dış bir şart. Başka bir deyişle, Üçüncü

Dünya tanımı itibarıyla küresel bir proje veya alternatif bir küreselleşme projesidir. Üçüncü Dünya, modernliği karmaşık ama yaratıcı bir yorumlama, görüşme ve yeniden icat etme sürecidir ve büyük oranda Batılı etkiler tarafından belirlenmiştir. Kültürel, toplumsal, ekonomik ve dini farklılıklar ve çeşitlilik gibi yerel gelenekleri tanır; hatta bu 'Batılılaşma', Batı dünyasının hegemonyası içerisinde eşit bir konum elde etme stratejisine bile dönüşür. Dolayısıyla Üçüncü Dünya'nın modernleşme süreci içerisinde farklı, çeşitli ve kültürel açıdan melez modernlikler yaratıldı ve uygulandı, bu da geç 20. yüzyıl ve bu binyılın dünya düzeninin yeniden yapılanmasında önemli bir güç haline geldi. Ancak, geçtiğimiz onyılların tarihsel süreçlerine, özellikle de Soğuk Savaş'ın sonundan ve komünist blokun çökmesinden sonraki döneme bakınca, potansiyel bir 'üçüncü güç' olarak Üçüncü Dünya, 'liberal' kapitalist ekonomilerin küreselleşmesi çağında büyük oranda bölünmüş ve parçalanmış durumda; bazı gelişmekte olan ülkeler toplumsal ilerleme ve demokrasi açısından karışık sonuçlara da sebep olan, gerçekten modernleşen ekonomik sistemlere doğru ilerlerken, çoğunluk ekonomik gerileme ve toplumsal kargaşa içerisine düştü. Üçüncü Dünya şimdi en derin çelişkiyle karşı karşıya: 'Yeniden doğuş'a varabilmek hem bir kriz hem de bir hedef haline geldi.

Anahtar soru, Batılı olmayan dünyanın hâlâ, liberal kapitalizmin belirlediği ve Batılı güçlerin tahakkümü altındaki küreselleşmenin doğurduğu, ama büyük ölçüde gelişmekte olan ülkelerin burjuvazisi ile ilişkilendirilen zorluklar karşısında etkili modernleşme ve modernlik modelleri icat edip edemeyeceği. Üçüncü Dünya'nın heyecan verici ama bazen iç karartıcı olabilen tarihini inceleyen Vijay Prashad, sömürge sonrası ülkelerde tepeden inme modernleşme modelini eleştirel bir gözle çözümlüyor ve Üçüncü Dünya'nın modernleşme projesinin başarısızlığının elit sınıflar tarafından tasarlanıp desteklenmiş olmasına dayandığını öne sürüyor. Kitleleri, Üçüncü Dünya'nın uluslararası alanda eşit bir güç olarak yerini sağlama almasının —iç gelişmenin ölçütü— tek yolu olarak modernleşmenin ve genellikle 'Batılılaşma'nın önemine ikna etmek isteyen elit sınıf, 'daha aşağı' sınıfların, silahlı kuvvetlerin ve uluslararası yardımın kabul, işbirliği ve desteğine bağlı, tepeden inme modernlik ve reform dayatma modellerine başvurmak zorunda kalıyor. Bu dayatma genellikle şiddetli ve diktatörce oldu ve güç ve yolsuzluk açısından aşırılıkların türemesine tanıklık etti; tam da bu noktada gelişmekte olan ülkelerin büyük bölümü toplumsal, ekonomik ve siyasi çıkmazlara sürüklendi. Halkın hayat koşullarındaki soysuzlaşmaya egemen sınıfların ayrıcalıklarını protesto ederek tepki göstermesi, IMF ve Dünya Bankası gibi liberal kapitalist güçlerin dış ve uluslararası araçlarına karşı kitlesel hareketlilik ve protestolarla direnerek toplumsal haklarını geri alması gerekiyor. Bu toplumsal hareketlilikler aynı zamanda uzun süredir 'gömülü' bekleyen sağ milliyetçilik, etnomerkezcilik, ırkçılık ve dini tutuculuk gibi birçok muhafazakâr ideolojiyi ve değerleri de uyandırdı ve bu grupların 'yeniden doğması'na ve çarpıcı toplumsal boşluklar içerisinde popüler olmasına izin verdi.

Batılı olmayan ilk modern cumhuriyetlerden ve gelişen dünyanın anahtar oyuncularından biri olarak Türkiye'nin tarihi ve son dönem konumu bu yöndeki en radikal, çarpıcı ve etki uyandıran vakalardan birini oluşturuyor. Büyük oranda Batılılaşma yönünde bir ideolojik tercih etkisiyle şekillenen laik, milliyetçi ve modernleşmiş bir ulus devlet oluşturma yolundaki Kemalist devrimci proje, görece başarılı bir macera oldu. Ancak birçok benzer vakada olduğu gibi, bu proje de temelde eski imparatorluk hızla parçalanırken toplumsal elitin bir kesimi tarafından güç kullanarak yaratılmış ve uygulanmıştı. Proje, tepeden inme zorla modernleşme modelinin tipik bir örneği. Seksen yıllık 'deney'in ardından, bugünün

cumhuriyetçi Türkiye'sinin gerçekliği bazı ciddi çelişkiler taşıyor; ve siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal alanda gözle görülür başarılarla rağmen, hâkim cumhuriyetçi güçler ve kültürel değerler artık, popülist 'siyasi İslam' nüfusun hatırı sayılır bir kesiminin desteğini aldıka, sorgulanmaya başlıyor. Bu esaslı değişimin çok sayıda ve karmaşık sebepleri var: popülist sınıfların yükselişi, taşranın göçü ve kentleşmesi, Ortadoğu'da dini bilincin ve etkisinin 'yeniden doğuş'u ve küreselleşmenin yarattığı küresel aldatmaca vesaire. Ancak can alıcı ana sebep Kemalist proje tarafından savunulan modernleşme modelinin ve modernliğin açıkça, sisteme dahil bazı çözülemez çelişkiler ve ikilemlerle dolu, tepeden inme bir dayatma olması: Reformların, devrimci birer araç olarak gerekli olmalarına rağmen yarı askeri bir şekilde dayatılması demokrasi ilkesine aykırıydı; milliyetçi ideoloji evrensel hümanizmin benimsenmesine aksi yönde işledi ve toplumsal bir elit önderliğindeki ekonomik ilerleme toplumsal bölünme üretti. Popülist sınıflardan gelecek 'geri tepme' kaçınılmazdı. Popülist siyasi ve dini güçler, taleplerini toplumun 'taban'ında yeniden oluşturmayı ve yönlendirmeyi ve bu talepleri kendi çıkarları yönüne çevirmeyi başardılar. Bu eğilim, Çağlar Keyder'in "Modernlik Projesi Nereye Gidiyor?" ve Haldun Gülalp'in "Türkiye'de Modernleşme Politikaları ve İslamcı Siyaset"¹ başlıklı yazılarında da derinlemesine ve incelikli yorumlanıp incelendi. İlginç olan şu ki, demokratik seçimle gelen, yeni 'post-İslamcı' gücün sunduğu siyasi program, açıkça iş dünyasından ve Avrupa'dan yana ve dikkatle 'İslamlaşma'dan geri duruyor. Diğer bir deyişle 'post-İslamcı' AKP, demokrasinin kendisinin 'popülistleşme' çağında kendini normalleşmiş bir kuruma dönüştürmeyi başardı. Bu durum, demokrasinin kendisinin bile, hem ideoloji hem de kurum olarak, küreselleşme ve küresel savaşların harekete geçirdiği toplumsal bölünme ve yeniden örgütlenme baskılarıyla başa çıkmaya zorlandığı bir zamanda, küresel bir eğilimin göstergesi.

Çağlar Keyder şöyle diyor: "...Dolayısıyla, Türkiye'de günümüzde süregelen mücadele, dökülen milliyetçi ve popülist meşruluk zeminindeki eski otoriter-modernleşmeci, paternalist devlet ile modernist bir siyasi liberalizm ve vatandaşlık anlayışı arasındadır."² Keyder daha sonra şu sonuca varıyor: "Eğer modernlik projesi modernleşme taahhüdünü elden çıkaracak olursa, o zaman, vatandaşlık hakları ve hukukun egemenliğini getirecek siyasi liberalleşme bir sonraki adımdır. Modernleşmenin vaadini hayatın tüm alanlarında yerine getirebilmesi, Aydınlanma'nın özgürleşme ideallerinin gerçekleştirilmesi ve bireysel özerkliğin sağlanabilmesi için tam vatandaşlık haklarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Ancak o zaman yerli kültürün ataletinin ve cemaatçi eğiliminin aşıldığını öngörmek ve tırnak içerisine alınmış modernliğin sulandırılmış bir biçimine doğru kaymanın önüne geçmek mümkün olacaktır. Ama öncelikle —özerk bireylerin kamusal alanının serpilebileceği yasal ve siyasal koordinatları hazırlamak amacıyla— can çekişen devlet geleneğini kökten ameliyat etmek gerekmektedir."³ Başka bir deyişle, Türkiye toplumunu mevcut çelişkili durumundan çıkarmak için, bireysel haklara ve hümanist değerlere saygı üzerine kurulu, aşağıdan gelen, gerçekten

1. *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* içinde, (ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.

2. Çağlar Keyder, "Modernlik Projesi Nereye Gidiyor? 1990'larda Türkiye", *age*, s. 48.

3. Keyder, *agm*, s. 49.

demokratik bir modernleşme ve modernlik projesi gerekmektedir. Bu ifade, doğrudan, Antonio Negri ve Michael Hardt'ın 'çokluk' kuramlarında savundukları ve geliştirdikleri, ortak bir değer olarak sevgi üzerine kurulan 'çokluk'un —tekliklerden oluşan bir bütün, gruplardan ve öznelliklerden oluşan bir çoğulluk— talebini çağrıştırmaktadır.

Dünyada etkinliği giderek artan günümüz popüler hareketlerine baktığımızda —antiemperyalistlerden anti/alternatif küreselleşmecilere, çevrecilerden antinezihleştirme/soylulaştırma eylemcilerine— tüm toplumsal alanlarda üçüncü bir gücün yükselişine tanık oluyoruz. Çeşitli modernleşme projelerinin ve modernliklerin olumlu taraflarını savunmak ve iyileştirmek boş sözlerden ibaret değil kesinlikle; aksine, bunlar gerçek umutlar, doğaları itibarıyla iyimserler. Küresel savaş ve liberal kapitalizmin küreselleşmesi çağıyla karşı karşıyayken, modernleşme ve modernlik tartışmasına tekrar can vermek ve toplumsal gelişmeyi iyileştirecek eylemci öneriler ortaya koymak imkânsız değil, üstelik gerekli. Bugün modernleşme yerel koşullar ve ideallerle ilişkili çeşitli modeller üzerinde ve bireysel yerellik ile 'küresel' arasındaki uzlaşmaların alanında gerçekleştirilmeli. Modernlik ancak çoğul bir kavram olarak var olabilir. Diğer bir deyişle, modernlik demek modernlikler demektir.

"Kemalist Kesinlikler ve Modern Belirsizlikler" üzerine eleştirel incelemesini tamamlarken Reşat Kasaba şunu da vurguluyor: "Devlet merkezli modernleşme modellerinin çöküşünü modernliğin çöküşüyle denk görmek, tarihi hâlâ son derece sınırlayıcı bir modelin merceğinden okuduğumuz anlamına gelir. Modernliğin vaadini söndürmenin aksine, bu modelin süregelen zayıflayışi kuramda ve uygulamada modernleşmenin özgülleştirilen ve mukteditr kılan dinamiklerini serbest bırakmaktadır. Geçmişin suni kesinliklerinden ve tek tipliklerinden sıyrılan dünya, karmakarışık ve güvensiz değil, olanaklarla dolu görünecektir."⁴

Bu iyimserliği desteklemek ise sadece olanaklı değil, gerekli de!

2

Çağdaş sanat modernleşmenin ve modernliğin bir ürünü. Küreselleşme ve birçok gelişmekte olan ülkenin küresel üretim ve iletişim sistemiyle bütünleşmesiyle birlikte, çağdaş sanat, Batı'nın çok ötesinde, her yerde yaratılıyor ve sergileniyor. Hatta en heyecanlı ve yenilikçi çalışmalar ve organizasyonlar yerleşik Batılı merkezlerde değil, çeşitli Batılı olmayan bölgelerde üretiliyor. Batılı olmayan dünyada bienallerin çoğalması ve yayılması olgusu, böylesine taze ve farklı seslerin yükselişinin bariz ve güçlü bir ifadesi. Yirmi yıl önce başlayan İstanbul Bienali bu yeni dalganın 'avant-garde'ı oldu. Bienal'in yaratılması şüphesiz, hem iç kültürel gelişme hem de uluslararası statü arayışındaki Türkiye'nin modernleşme projesinin bir parçası olarak anlaşılmalı. Küresel perspektiften bakıldığında ise İstanbul Bienali, Üçüncü Dünya projesinin yeniden doğuşunun da bir parçası olarak görülmeli ve anlaşılmalı. Bienal artık belli bir olgunluk kazandı; şimdi üzerine düşen iş ise, olumlanmış değerleri ortaya koyan ürünlerin vitrini olmaktansa, taze kan bulup çeşitli, yenilikçi ve önemli deneyler için benzersiz ve özgün zeminler sağlayan çağdaş sanatın yaratılmasında bir öncü olarak kendini yeniden icat etmek.

4. Reşat Kasaba, "Kemalist Kesinlikler ve Modern Belirsizlikler", *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, s. 33.

Bu bağlamda bienal, yaratma amaçlı bir oluşum veya bir mekân; hayal gücüne dayalı, yaratıcı üretimin mekânı. Sanatsal etkinlikleri geleneksel üretim ve sunum anlayışlarının, yani müze benzeri kurumların ve pazar mekânlarının ötesine gitmeye teşvik etmek önemli. Bienal sanatsal etkinlikleri toplumsal gerçeklikle ilişkilendirmenin en verimli ve etkili yöntemlerini düşünmeli ve toplumsal değişim için yenilikçi görüşler ortaya koymalı. Hem yerel hem uluslararası sanatçıları ve çalışmalarını bir araya getiren ve bunların yerel topluluklarla diyalog içine girmelerini teşvik eden bienal, küresel ile yerel arasındaki görüşmenin gerçekleşeceği yaratıcı biçimlerden biri. Nihayetinde, sürekli yeniden yapılanan küresel sanatsal ve kültürel düzenin bir parçası olarak yeni ve sürekli değişen yerellikler üretme süreci. İstanbul'un kendine özgü gerçeklikleriyle ve gelişen dünyanın daha geniş bağlamıyla başa çıkmaya çalışan İstanbul Bienali, bienalin yapımı sürecinde üretilen kendine özgü ve benzersiz görüş ve stratejileriyle küresel sanat ve kültür dünyasına artan bir etkide bulunuyor. Bugünün jeopolitik gerçekliği içerisinde, modernleşme ve çoklu modernlikler ile küreselleşme çağındaki dinamizmleri sorusunun üzerine gitmek gerekli ve acil bir mesele. Bu ilişki sayesinde bienal yeni bir enerji ve önem kazanacak.

Kentleşme veya İstanbul —son yıllarda muazzam derecede büyümüş bir şehir— usulü patlayıcı kentsel gelişme, modernleşmenin en görünür ve çarpıcı işareti. Bu gelişme, bienali, dolayısıyla sanatsal etkinlikleri, çağdaş dünyada kendini yeniden icat edebilmek için bu yeni gerçeklikle ilişkiye sokmanın doğal bir yolu.

Gelişmekte olan dünyanın birçok diğer metropolü gibi İstanbul'un kentleşme süreci de şehir planlamacılığının geleneksel yöntemlerinin ötesinde, çarpıcı derecede yaratıcı ve özgün. Hem Avrupa hem Asya'ya yayılan, tarihi ve modern binaları içeren çokkatmanlı kentsel doku, kesilmek bilmeyen çift yönlü genişleme ve yoğunlaşma hareketi ve yasal ve yasadışı inşaat karışımı, şehri dünyanın en görkemli melez ve dinamik metropollerinden biri kıldı. Nüfusun göçü ve kentleşmesi şehrin toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasi yapılarını sürekli değiştiriyor. Kentsel değişimin 'karmakarışık' görünümü şehir ve kentsel hayatın tamamen yeni anlayış ve uygulamalarıyla yüklü yeni düzeninin bir göstergesi aslında. Bu durum tipik bir 'planlamacılık sonrası' şehri temsil ediyor aslında: Kentsel eylemler ve inşaatlar tüm sistemli planlama denemelerinin hızının ötesine geçiyor; planlama ancak geriye dönük, düzeltici bir müdahale olabiliyor.

Kültürel, toplumsal ve hatta siyasi deneylerde bir 'avant-garde' olarak çağdaş sanat bu denli parlak bir gerçeklik üretme ve yenileme hareketiyle yakından ilişkili olmalı. İstanbul Bienali gibi, bu sürecin en ilginç vakalarını ve projelerini bir araya getiren ve ilişkilendiren bir organizasyon, doğal olarak böylesine enerjik ve kentsel dönüşümlerle bütünleşmeli. Bienal, hem sanatsal açıdan hem de pratik olarak yenilikçi projelerin ve stratejilerin bir laboratuvarı, farklı, çoklu modernleşme ve çeşitli modernliklerin kullanıldığı deneylerin ve üretimlerin mekânı haline gelmeli.

İstanbul Bienali her zaman kentsel gerçeklikle yakından ilişkili oldu. Sabit, yalıtılmış veya müze benzeri mekânları yok; son yirmi yıldır şehirde sürekli kendi mekânlarını arıyor. Bienalin kavramsal çerçevesi hep bu sonsuz mekân arayışı tarafından organik olarak yönlendirildi. Dolayısıyla bienal, tanımı itibarıyla kentsel bir organizasyon. Bu da yeni bir yerelliğin üretilmesi açısından çok başarılı bir üretim örneği oluşturdu: İKSV sayesinde —genellikle disiplinlerarası çalışan ve toplumsal ve siyasi açıdan girişimci çeşitli sanatçıları, eleştirmenleri, küratörleri ve bağımsız mekânları ve son dönemde, müzeleri ve galerileriyle

canlı ve özgün, deneysel bir sanat cemaati— son yıllarda İstanbul’da hızla büyüyen çağdaş sanata hayat verildi. 10. Bienal’in de bu son derece verimli yaklaşımı devam ettirmesi ve daha ayrıntılı bir şekilde geliştirmesi doğal. Dolayısıyla, İstanbul’un kentsel ve mimari koşullarını keşfetmek bu bienalin anlayışının çıkış noktası ve merkezi referans noktası haline geldi.

İstanbul, Batı ile Doğu arasında bitmek bilmeyen müzakereleriyle geçmişinin katmanları insanlık dramlarının izleriyle dolu bir tarih şehri değil sadece, aynı zamanda nostalji ve melankolinin de en güzel izdüşümlerinden bazılarını yaratmış bir şehir. Türkiye’nin kültürel ve ekonomik merkezi olarak, sıra dışı bir ‘Türk’ modernliğinin de oluşumunun laboratuvarı ve ulus devletin modernleşmesini sürükleyen dinamik bir kentsel güç. Eski ve yeni mimarilerin bu hayret uyandırıcı birlikte var oluş ve yan yana bulunmalarının zıtlığı ve karmaşıklığı, şehri hayal gücü ve yaratıcılık için hayati önemde bir mekân haline getiriyor. ‘Modernliğin vaadi’ni eleştirel olarak yeniden inceleme ve iyimser bir şekilde yeniden kucaklamanın aciliyet ve gerekliliğini ifade edebilmek için aralarında AKM, İMÇ, Antrepo, **santral**İstanbul ve KAHAM’in bulunduğu en önemli modern binalardan ve mekânlardan bazılarını seçtik. Bu bina ve mekânlar, şehrin kentsel modernleşmesinin çeşitli yüzlerinin ve modellerinin simgesel ve fiziksel aynaları ve siyasi, kültürel, ekonomik, endüstriyel ve kültürel dünyaları temsil ediyorlar. Bu mekânlarda cumhuriyetçi devrimin ve modernleşmenin ütopyacı projesi canlı, sürekli değişen ve ‘karmakarışık’ gerçeklikle, hem uyumlu hem çatışan ve nihayetinde heyecan verici, olabildiğince renkli biçimde buluşuyor. Bunlar modern şehirle ilgili tepeden inmeci görüşün gerçek hayattaki fark, melezlik ve canlılığı savunan ve yaygınlaştıran alttan gelen hayal gücü ve eylemlerle çatıştığı yerler. Egemen ‘resmi’ modernizm, çokluğun —gerçekten çoklu bir modernlikler sinerjisi— hayat gücüyle karşı karşıya gelmek zorunda. Bu çatışmalar şehrin birçok yerinde kentsel hayatın en şaşırtıcı deneyimlerini yaratıyor ve nasıl yaşadığımız ve yarattığımızla ilgili can alıcı konularda eleştirel düşünceler geliştirmemizi sağlayacak yeni mekânlar oluşturuyor. Bu süreçler ileride —mevcut özelleştirme ve nezihleştirme eğilimine karşı yeni ve daha geçerli kamu alanları üreten— yeni bir kentsel toplumun mekânlarının oluşumuna yol açacak. Antonio Negri’nin günümüz metropollerini hakkında söylediği gibi, bu proje “küreselleşmenin çelişkinin aynası.”⁵ Güçlü ve davetkâr sanatsal müdahalelerden oluşan bu bienal aracılığıyla halkın ilgisini bu mekânlara çekerek hayatımız açısından belirleyici önemde yeni tartışmalar başlatmayı umut ediyoruz.

3

Böyle bir tartışmada, bienalin kendisi de dahil olmak üzere sanatsal eylemler, yenilikçi müdahale güçler aracılığıyla kültürel ve toplumsal değişikliklere ön ayak olmada —bir tür şehir gerillası gibi— kesinlikle rol üstlenebilir. Küreselleşme kavşağındaki metropolün bu sınırsız derecede dinamik, karmaşık ve heyecan verici gerçekliği, sanatçılara ve diğer yaratıcılara, hayal güçlerini ve yaratıcılıklarını harekete geçirecek ve sanatsal deneylerini radikal anlamda zorlamalarını sağlayacak yoğun bir ilham veriyor. Çalışmalar genellikle bağlama özgü ve —sokaktaki yaşamdan siyasi mücadelelere, şehir sokakları üzerine kişisel düşüncelerden

5. Antonio Negri, “Çokluk ve Metropol”, *Posse*, (sirküler, multitudes-infos@samizdat.net 20.11.2002).

nezihleşmeye karşı eylemci 'başkaldırı'lara, 'geçici özerk alan'ların oluşumundan jeopolitik olayların ve küresel savaşların eleştirisine— kentsel gerçeklikle edimsel bir bağ kuruyor. Elbette bu deneyler geleneksel sanat biçimleriyle sınırlı değil ve mimarlık ve şehircilik araştırmaları, sokak eylemleri, toplumsal tanınma ve değişiklikler için kuramsal ve pratik öneriler, sinematik vizyonlar, müzikal ve duysal ifadeler, multimedya ve çevrimiçi eylemcilik ve gerçek hayat organizasyonları dahil çeşitli disiplinleri ve ifadeleri kapsıyor; ve çağdaş sanat pratiğini sınırlarının ötesine iterek şehrin gerçek hayatıyla kaynaştırıyor. Bu deneyler sürekli dönüşen açık uçlu bir yenilik ve üretim sistemi olarak şehrin kendisinin bir sonraki değişimi için vizyonlar sağlıyor.

10. Bienal bu radikal ama geçerli deneyleri, aynı derecede radikal bağlılık, küratöryel strateji ve fiziksel altyapılarla ağırlamayı, teşvik etmeyi ve ortaya çıkarmayı amaçlıyor. Hem kentsel yaşam hem de sanatsal eylem açısından son derece karmaşık bir gerçeklikle yüz yüze bulunan Bienal fiilen karmaşıklığın mantığını seçiyor; aslında şehri de böylesine zinde kılan bileşenler olan çelişki, çatışma, melezlik ve güçlüklerden kaynaklanan dinamikleri ve gerilimleri kabul ediyor ve onlardan yararlanıyor. Bu proje en başından itibaren açıkça geleneksel bir sergi biçiminin ötesinde tanımlandı ve yapılandırıldı ve Bienal'ı gerçek kentsel yaşamın titreşimiyle birleştirme mantığını benimsedi: Araştırma aşamasından projenin geliştirilmesine, mekân seçimi ile bu mekânlardaki eylem ve sunumların biçimine, sanatçılar ile diğer katılımcılar arasındaki diyalog ve işbirliğine, mekânlara yapılan müdahale ve dönüştürmelerin tasarım ve uygulamalarına ve iletişim stratejilerinin belirlenmesine, uzun ve dolambaçlı bir süreç oldu.

Ancak Bienal'ın nihayetinde gerçekleşmesi, veya açılış, bu sürecin başarılı olduğunu ilan etmeye yeterli değil. Aksine, yeni bir adımın başlangıcı ilan edilecek. Bienal projesi mekânsal olarak geniş bir kentsel alanlar yelpazesini kapsayacak, Avrupa yakasından Asya yakasına, merkez bölgelerden kenar mahallelere. Zaman açısından proje, geleneksel 'iş saatleri' sunumunun ötesine giderek bu uyumayan şehirde hayatın gerçekliğiyle hesaplaşıyor; proje farklı mekânlarda günün yirmi dört saati işleyecek. Bu, dev bir çabanın sonucu. Kent için yeni bir gerçeklik ise ancak sanatçıların, küratör ekiplerinin, yapım ekiplerinin, organizatörlerin, sponsorların ve en önemlisi halkın katkısıyla üretilebilir. Başka bir deyişle bu, yeni yerellikler üretme konulu, zekâ temelli ortak bir deney. Dört büyük 'sergi' ile sayısız özel proje ve paralel organizasyonla Bienal karmaşık bir sistem. Yeni kentsel hayat üretimini amaçlayan, bitmeyen bir makine. Sonsuz bir kent labirenti.